

Arany A. László Társulás
Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, Közép-európai Tanulmányok
Kara
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií

A csitári hegyek alatt

Írások Sándor Anna tiszteletére

EUROPICA VARIETAS

Szerkesztette:

Kozmács István és Vančoné Kremmer Ildikó

Nyitra, 2011

Tartalomjegyzék

Köszöntő sorok Sándor Annának	7
Sándor Anna születésnapjára	9
Balogh Lajos: cap	11
Bauko János: Cigány kisebbségi önkormányzati jelöltek ragadványnevei	15
Beregszászi Anikó és Csernicskó István: A nyelvjárások és az iskola	23
Bokor József: Újdonságok, újítások a szlovéniai kétnyelvű oktatásban	31
Borbély Anna: A látszólagos idő és a valóságos idő hatása a kétnyelvű nők és férfiak nyelvi attitűdjeire	39
Cs. Nagy Lajos: Mutatvány Medvesalja magyar nyelvjárási atlaszából	53
Ferenc Viktória: Magyar nyelvű kisebbségi felsőoktatás Szlovákiában: esettanulmány a nyitrai magyar karról	61
Fodor Katalin: Nagybózsvai levelezőlapok	69
Hattyár Helga: A jelnyelvek kialakulása	75
Hoboth Katalin: Kétnyelvű környezetben használatos szakkifejezések szemantikai szempontú vizsgálata	81
Juhász Dezső: Történeti nyelvföldrajzi megjegyzések a Nyitra-vidék magyar nyelvjárásaihoz	89
Kassai Ilona : Az -e kérdőszó és a budapesti nyelvhasználat. Minta érték nélkül	95
Kerékjártó Ágnes: Bibliai képes beszéd magyar nyelven	99
Király Lajos: A kormán és a kébviselők. Adalékok két hangtani nyelvjárási jelenség nyelvföldrajzához	107
Kiss Jenő: Kolon és Mihályi — nyelvjárásközi egybevető vizsgálat	115
Kolláth Anna: Idegen szók és gyakoriságuk a muravidéki magyar nyelvváltozatokban	123
Kozmács István: Az udmurt nyelv kutatástörténetének egy problémája	133
Lakatos Katalin: A kárpátaljai magyar iskolások köznyelvi normatudatáról	139
Lanstyák István: Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia	145
Menyhárt József: ...hol a nyelvjárás mostanában?	157

Misad Katalin: Hangzó beszéd és nyelvhasználat. Szlovákiai magyar középiskolások hangzási–nyelvhasználati sajátosságai a Szép magyar beszéd verseny tükrében	163
Pintér Tibor: Nyelvek és lehetőségeik Dunaszerdahelyen	171
P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit–Iglai Edit: A hármás határ menti korpusz informatizálásának előkészítési munkáiról	279
Presinszky Károly: Finom étkek nyelvi ínycségeikkel (Csallóközi kéziratok szakácskönyvek nyelvi sajátosságai)	187
Rancz Teréz: A felső-háromszéki nyelvjárás változásvizsgálata két szinkrón nyelvi minta alapján	193
Sipőcz Katalin: Veszélyeztetett manysi metaforák	201
Szabó Gilinger Eszter és Kontra Miklós: Gomolfelhő és ánticiklon.....	207
Szabó Mihály Gizella: A címzett (befogadó) és a szövegtípus szerepe a szlovák–magyar szakfordításokban. A turisztikai kiadványok sajátos fordítási problémái.....	215
Szoták Szilvia: Gondolatok a nyugati diaszpóra oktatásáról.....	223
Tolcsvai Nagy Gábor: RAJTA és BENNE. Két rokon helyviszony jelentéséről	231
Tóth Péter: Növénynevek és állatnevek A magyar nyelvjárások atlaszának kárpátaljai kutatópontjain	243
Vančoné Kremmer Ildikó: A természetes korai kétnyelvűség néhány aspektusa	249
Vörös Ferenc: Keresztnevek divatjáról, családnevek nyelvföldrajzáról. <i>Dolinszky, Sándor és Anna</i>	255
Vörös Ottó: Előítéletek frazeológiai közvetítése és nyelvpolitikai vetülete (A Kárpát-medencei roma kérdés egy nyelvész szemével).....	271
Zelliger Erzsébet: Életképek a 18. századi Somorjáról	275

Beregszászi Anikó és Csernicsekó István

A nyelvjárások és az iskola

A magyar anyanyelvi nevelés és a nyelvművelés országhatároktól függetlenül évtizedekig egyik kiemelt céljának tekintette a nyelvjárási jegyek kiirtását a tanulók nyelvhasználatából a standard elsajátíttatására hivatkozva. A nem standard nyelvi jegyeket hátránynak, akadálnak tekintő iskola szubtraktív (felcserélő) szemléletével azt kívánta elérni, hogy a nagyrészt nyelvjárási hététerű magyar beszélők saját alapnyelvi változatukat cseréljék a standardra (Kiss 1998, 2002: 6, 2003: 297–298, 2006, Kiss szerk. 2001, Kontra szerk. 2003: 333–335, Sándor 2001, Lanstyák 1996). Ám ez a módszer szerencsére nem eredményes: a 21. században is élnek a nyelvjárások, az iskolások továbbra is használnak nyelvjárási elemeket (Kiss 1998: 933, Kiss szerk. 2001; Beregszászi 2004, Beregszászi–Csernicsekó 1996, 2007, Beregszászi–Márku 2003 stb.).

Közhely, hogy nyelvészeti értelemben minden nyelv és nyelvváltozat egyenértékű, valamennyi önálló, saját funkciókkal rendelkező rendszer. Ha nem így lenne, ha például a nyelvjárásoknak nem lenne saját, logikus normarendszere, megtanulhatatlanok lennének. Alapvető nyelvtudományi tételt ignorál tehát az, aki a standardot és a köznyelvet magasabbrendűnek, a nyelvjárásokat pedig alacsonyabbrendűnek tekinti vagy tünteti fel (Kiss szerk. 2001: 204). Nyelvészeti igazolhatatlan állítást terjeszt az is, aki a standardot logikusabbnak, szebbnek állítja be. Mint ahogyan tudományosan megindokolhatatlan álláspontot képvisel az is, aki egyes nyelvi jegyeket helyesnek, másokat pedig helytelennek minősít. Jelentős az eltérés viszont az egyes nyelvváltozatok és egyes nyelvi jelenségek társadalmi presztízsében, megítélésében. Az iskolának tehát nem a standard felsőbbrendűségét kell hirdetnie, hanem arra kell megtanítania a tanulókat, hogy melyek az egyes nyelvváltozatok funkciói, hol, milyen helyzetben használható egy-egy nyelvi elem (Kontra szerk. 2003: 331–335).

Gyakorló pedagógusokban azonban a fentiek olvastán nyilván felmerül a kérdés (s joggal): ha az eddigi szemléletben és módszerekkel nem, akkor mégis hogyan oktassuk a standardot az iskolában, hiszen az iskolai anyanyelvi nevelésnek egyik központi feladata épp ennek a nyelvváltozatnak elsajátíttatása?

Nyelvészeti az egyetlen elfogadható álláspont az, ha elismerjük és a tanulókkal megismertetjük valamennyi nyelvváltozat értékeit, szépségeit, valamint használati körét. Azt tehát, hogy mely nyelvváltozat, mely nyelvi elem használata hol, milyen körülmények között helyénvaló. Nyelvpedagógiailag a standardot nem a nyelvjárások helyére, hanem mellé sajátíttatjuk el, azaz nem szubtraktív (felcserélő), hanem additív (hozzáadó) szemléletben oktatjuk. Ha a kisdíák nem standard jegyet használ, akkor nem szégyenítjük meg, hanem elmagyarázzuk: ezt másképpen is lehet mondani, és vannak olyan helyzetek, amikor ennek a változatnak a használata a helyénvaló. Ahogyan a gyermekek megtanulnak az alkalomhoz illően öltözködni, viselkedni, azt is gyorsan megtanulják, hogyan igazítsák nyelvhasználatukat is az adott szituációhoz. Nyelvi emberi jogi

szempontból nézve is ez az egyetlen járható út: „ami az anyanyelvet oktató pedagógusoknak teljes tudományos meggyőződéssel ajánlható, az a következő: nyelvjárási háttérű, nyelvjárási elsődleges nyelvváltozatú tanulókat funkcionális-szituatív kettősnyelvűségekre érdemes nevelni, messzemenően figyelembe véve a gyermekek nyelvjárási meghatározottságát. A nyelvjárást célszerű tudatosan s kontrasztív szemlélettel beépíteni a köznyelv oktatásába. A nyelvjárás ebben az esetben nem üldözendő, kiirtandó akadály, hanem ésszerűen felhasználandó tényező. Olyan lehetőség, amellyel az anyanyelvi órák didaktikailag megalapozottabbak, egyszersmind színesebbek lehetnek. Olyan lehetőség, amellyel a tanulók előítéletmentes, egészséges nyelvszemléletét meg lehet alapozni” (Kiss 2003: 298).

Feladatunk tehát az, hogy „a köznyelv és a nyelvjárás viszonyának tudományos alapú (nem pedig mindenféle tudatlanság és előítélet után igazodó) megismertetésével, illetőleg a nyelvjárások hasznosságának, szerepkörének, értékeinek a tudatosításával segítsük a nyelvjárási (háttérű) beszélők anyanyelvi otthonosságérzetének kialakulását s szégyenérzettől mentes, kreatív nyelvhasználatát” (Kiss szerk. 2001: 146).

A gyakorló magyartanárt, tanítót nyilván az is érdekli, hogyan alkalmazható a mindennapokban ez a szemlélet, illetve hogyan működtethető a kontrasztív módszer. Minthogy erre vonatkozólag nincs, nem is lehet általánosan érvényes minta, a magunk tapasztalataiból idézünk néhány példát. Bár nyilván sokan azt várják, mégsem lehet az a célunk, hogy kész sablonokat adjunk a pedagógus kezébe, hiszen – épp a nyelvjárási nyelvhasználat regionális változatossága okán – akár iskoláról iskolára, településről településre változhat, milyen nyelvi jegyekre kell külön felhívnia a tanárnak az órákon a figyelmet.

A többnormájú szemléletet, illetve a kontrasztív módszert nemcsak azokon az órákon kell alkalmaznunk, ahol a nyelv és társadalom kapcsolatáról, a nyelvi változatosságról, a nyelvjárásokról és azok értékeiről esik szó, hanem minden nap, valamennyi órán. Csak úgy tudják elsajátítani tanítványaink, hogy mely nyelvi elem melyik nyelvváltozat jellemzője, csak akkor válhat a tanulók kommunikatív kompetenciájának szerves részévé a beszédhelyzethez automatikusan igazodó nyelvhasználat képessége, ha mi, pedagógusok következetesen segítjük őket ebben.

Mindenekelőtt a pedagógusnak saját maga számára kell világossá tennie, hogy az iskolai magyarórákon *nem általában „A” MAGYAR NYELV grammatikáját tanítjuk*, illetve tanuljuk (hiszen tudjuk: nem is létezik általában vett nyelv, minden nyelv nyelvváltozatok összessége), *hanem a magyar nyelv standard változatának (vagy ahogyan az iskolai tankönyvek és tantervek nevezik: az irodalmi és köznyelvnek) a normáit közvetítjük* tanítványaink felé. Ami tehát nem egyezik a standard normával, éppúgy lehet helyes, szabályos és jó magyarul, csak épp nem a standard nyelvváltozat szabályai szerint. A mi feladatunk épp az, hogy felhívjuk a standard és nem-standard nyelvváltozatok közötti különbségekre a figyelmet, és tudatosítsuk, melyik nyelvi elem tartozik az egyik, s melyik a másik változathoz, melyik nyelvi jelenség használható az egyes beszédhelyzetekben; ám egyetlen pillanatra sem feledkezhetünk meg arról, hogy mindezt nem felcserélő (szubtraktív), hanem hozzáadó (additív) szemléletben tegyük, tanulóink nyelvhasználatának megőrzése nélkül.

Lássunk most néhány konkrét példát arra, hogyan valósítható meg mindez! Ne feledjük azonban, hogy nem általános módszert, hanem csupán példákat szeretnénk szemléltetni! Azt, hogy hogyan alkalmazzuk a szemléletet a gyakorlatban, mindig az adott helyzet (az óra tananyaga, az osztály összetétele, a helyi nyelvjárási norma és nyelvhasználat, a tanár személyisége stb.) határozza meg.

Példáinkat a Magyar nyelv 5–12. osztály című kárpátaljai tantervből (Kótyuk és mtsai 2005) választottuk, a 7. osztály anyagából. Itt A beszéd tárgyköre című részben több helyen is utal a tanterv arra, hogy a tanulónak: 1) ismernie kell az irodalmi nyelvi normát; 2) tudnia kell azt alkalmazni a meghatározott helyzetben; 3) képesnek kell lennie a szituációhoz igazítani a nyelvhasználatát; 4) tudnia kell megfelelően válogatni a rendelkezésére álló nyelvi eszközök közül. A nyelvtan tárgyköre című részben az igével kezdik az ismerkedést a tanulók. Ez a tananyag kitűnő alkalmat kínál ahhoz, hogy bemutassuk, hogyan alkalmazhatjuk a kontrasztív módszert. A tanterv több helyen közvetlenül is utal erre. Az egyes témakörök után található *Nyelvművelés* c. részben felhívja a pedagógusok figyelmét arra, mire kell odafigyelni az anyag átadása során. A pedagógusnak úgy kell értelmeznie a tanterv útmutatásait, hogy feladata a standard norma elsajátíttatása a már meglévő nyelvi alapok mellé, egymás mellé állítva a nyelvi változó változatait, tudatosítva azok használati körét. De hogyan?

A tantervben közvetlenül említett *nől*, *fől* nyelvjárási igealakok nyelvjárásiasságára például úgy hívhatjuk fel tanulóink figyelmét, ha a *v*-s változatú igealakra kapcsán megjegyezzük: az irodalmi nyelvben csak két tövváltozatuk van, a szótári *nő*, *fő*, illetve a nem szótári, *v*-vel bővülő *növ*-, *föv*-; ám idősebb emberek beszédében esetleg hallhatják azt is, hogy *nől*, *fől*. Ezek nyelvjárási alakváltozatok, melyeket nem célszerű használnunk akkor, ha választékosan beszélünk, hiszen az irodalmi és köznyelvben a már említett két tövváltozat használatos.

Némileg másként járhatunk el a *megynek* (valamint a tanterv által nem említett további, pl. *mensz*, *mensztek*, *mégytek*) nyelvjárási igealak esetében. Tudjuk, hogy a *megy* rendhagyó igealakra, *s* ennek megfelelően tövváltozatait úgy tudatosíthatjuk a leghatékonyabban, ha elragoztatjuk az igealakra kijelentő mód jelen időben (*s* természetesen alanyi ragozásban, hisz tárgyatlan igealakra van szó):

én <i>megy-ek</i>	mi <i>megy-ünk</i>
te <i>mé-sz</i> vagy <i>mégy</i> ¹	ti <i>men-tek</i>
ő <i>megy</i>	ők <i>men-nek</i>

Ezt követően megkérdezzük, milyen tövváltozatait találhatjuk az igealakra az adott ragozási sorban (*megy*, *mégy*, *mé-*, *men-*, *me-*). A tövváltozatok azonosítása után feltehetjük a kérdést: a fentiek mellett hogyan szokták még használni ezt az igealakra egyes szám 2., illetve többes szám 2. és 3. személyben?² Ha jól kérdezzük, illetve

¹ Itt is láthatjuk: a standard nyelvváltozatban is van változatosság: a *mégy* és a *mész* igealak egyaránt standard (lásd Rácz szerk. 1971: 102, Keszler szerk. 2000: 101–102).

² Kicsit is rutinos pedagógus tudja: nem feltétlenül ilyen formában kell megfogalmaznunk a kérdést. Kérdezhetjük például így, azt várva, hogy a gyerekek kiegészítik a kérdést: Hogy szokták még mondani: te *me...*, ti *mé...*, ők *me...*? Vagy a következőképpen: Hallottátok-e

ha a helyi nyelvhasználati normában előfordulnak, például a következő nyelvjárási igealakokra (is) számíthatunk: *te mensz, ti mensztek, ti mégytek, ők megynek* stb. Ezen változatokat összevetve a standard változatokkal arra is felhívhatjuk a figyelmet, hogy a nyelvjárási alakok szerkesztése is abszolút logikus.

Az ún. nákozásra, azaz a mély hangrendű ige-tőhöz az alanyi iktelen ragozás egyes szám 1. személyében a standard normával ellentétben hangrendileg illeszkedő feltételes mód jelére a 7. osztályos tananyagban az igemódok oktatásánál térhetünk ki.³ A feltételes mód jelének ismertetése után hívjuk fel a tanulók figyelmét arra: a mély hangrendű igékhez (pl. *tud, vár, akar*) a köznyelvben alanyi ragozás egyes szám 1. személyben nem illeszkedik a módjel: *én tudnék, várnék, akarnék*; bizonyos nyelvjárásokban azonban az illeszkedés előfordul, s a beszélők azt mondják: *én tudnák, várnák, akarnák*. Semmiképp se mondjuk azonban azt a tanítványainknak, hogy azért ne használják a köznyelvben az illeszkedő alakokat, mert az illeszkedés eltünteti a különbséget a tárgyas ragozás többes szám 3. személyű és alanyi ragozás egyes szám 1. személyű igealakok között! Az egybeesés más számban és személyben, illetve a magas hangrendű igéknél természetes és teljességgel standard, tehát nem lehet értelemzavaró (Beregszászi–Cserniczkó 2007: 64).

A suksükölésre és a szukszükölésre⁴ a 7. osztályos tananyagban az igeragozás tanítása és az igemódok tárgyalása során hívhatjuk fel a figyelmet.⁵ Bemutathatjuk, hogy a tárgyas ragozás többes szám 1. személyében a kijelentő módú és felszólító módú igealak egybeesik⁶; további igéknél pedig az egyes szám 3., valamint a többes szám 1., 2. és 3. személyében is megvan ez az azonos alakúság.⁷ Rá kell világítanunk ugyanakkor, hogy a *-t* végű igéknél a köznyelvben (a standard norma szerint) ez az egybeesés nincs meg: tárgyas ragozás, egyes szám 3. személy, ill. többes szám 1–3. személy kijelentő módban: *futja, futjuk, futjátok, futják; ragasztja, ragasztjuk, ragasztjátok, ragasztják; tanítja, tanítjuk, tanítjátok, tanítják*, ellenben felszólító módban: *fussa, fussuk, fussátok, fussák; ragassza, ragasszuk, ragasszátok, ragasszák; tanítsa, tanítsuk, tanítsátok, tanítsák*. Vannak azonban olyan nyelvjárások, melyekben a *-t*-re végződő igéket is úgy ragozzák tárgyas ragozásban, hogy egybeesik a kijelentő és felszólító módú változat. A Magyar Nyelvjárások

---

már, hogy valaki így mondja: *te mensz, vagy azt, hogy ti mégytek, mensztek, ők megynek?* (Nyilvánvaló, hogy azokat a változatokra kell rákérdeznie a pedagógusnak, melyek a helyi nyelvhasználatban relevánsak.) A további kérdezési változatoknak szinte csak a tanár kreativitása szab határt. Illetve már eleve az ige elragozása során is felmerülhet egy vagy több nyelvjárási alakváltozat is.

³ De már korábban is szót ejthetünk a kérdéstről. Például az 5. osztályban az illeszkedés tanításánál (Kótyuk és mtsai 2005: 20).

⁴ Valamint a nyelvészeti analóg csukcsükölésre (lásd pl. *tanítja – tanítsa*) is.

⁵ De természetesen korábban és később is említést tehetünk erről a jelenségről. Például az 5. osztályban, amikor a hasonulást és összeolvadást és azok írásban jelölt eseteit tanítjuk (Kótyuk és mtsai 2005: 20), vagy amikor a 11. osztályban a nyelv változatosságáról, a nyelvi változatokról, a nyelvjárások jellemzőiről ejtünk szót.

⁶ Tárgyas ragozásban többes szám 1. személyben a kijelentő mód és felszólító mód egyaránt: *mi nézzük, mérjük, kérjük* stb.

⁷ Tárgyas ragozás egyes szám 3. személy, kijelentő és felszólító mód egyaránt: *ő várja, tudja, akarja*; többes szám 1., 2. és 3. személy: *mi várjuk, tudjuk, akarjuk, ti várjátok, tudjátok, akarjátok, ők várják, tudják, akarják*.

Atlaszának (MNYA.) 487. térképlapja a *ringatja* igealak nyelvjárási megfelelőit mutatja be, a 861. térképlap pedig a *tanítja* szót.

Természetes, hogy az új anyag átadása során a fentiek szó szerinti ismétlése nem vezethet eredményre, hiszen a magyarázatot a 7. osztályos gyerekekhez kell igazítanunk.

S hogy amit elmondunk, ne csak száraz elméleti anyag legyen, a begyakorlás során merjünk elszakadni a tankönyvben található anyagtól, és akár egy-két saját magunk szerkesztette feladattal térjünk vissza a tanári magyarázatban elmondottakhoz. Példának okáért néhány olyan feladatot mutatunk be, melyek a fentiekben ismertetett anyag begyakorlását segíthetik. Egy feladatot nemcsak egy, hanem több jelenség begyakorlására is használhatunk. Az 1. feladat például a korábban tárgyalt és a tantervben külön is említett nyelvjárási igealakok nyelvjárási alakjainak felismertetését éppúgy segítheti, mint néhány szintén, a dialektusokban élő névszótő azonosítását. Éppen ezért nem közvetlenül az igealakok témaköre után, hanem valamely összefoglaló órán célszerű alkalmazni, amikor már a névszótövek típusait is átvették a tanulók. A névszótövek kapcsán ugyanis szintén fel kell hívni a tanulóink figyelmét arra, hogy vannak olyan névszótövek, melyek a köznyelvben egyalakúak, ám a nyelvjárások egy részében többalakúak, illetve fordítva: egyes tövek egyalakúak néhány dialektusban, miközben az irodalmi norma szerint több tőváltozatuk van. Az itt bemutatott feladatban a *butrot*, *motrok*, *feheret* szóalakok nyelvjárásiak, mert a standard magyarban ezen töveknek egyetlen tőváltozatuk van: a szótári *bútor*, *motor*, *fehér*, s ezekhez járul valamennyi toldalék: *bútort*, *bútorok*, *bútoros*, *motort*, *motorok*, *motoros*, *fehéret*, *fehérek*, *fehéredik*. A *tehen*, *vereb*, *tűz*, *husszor* szintén nyelvjárási, ám azért, mert ezek a tövek a helyi dialektusok egy részében csak egyalakúak, a köznyelvben viszont többalakúak: szótári tövük hosszú magánhangzója bizonyos toldalékok előtt megrövidül (*tehen* – *tehenek*, *vereb* – *verebek*, *tűz* – *tűzet*, *hús* – *huszadik*).

A 2. feladatot az igemódok témakörének tanítása után használhatjuk. A 3. feladat az alanyi és a tárgyas ragozás begyakorlása közben emlékezteti a tanulókat a kijelentő és felszólító mód egybeesésének eseteire, miközben a személyrag, illetve a módjel azonosítását is gyakorolják, s felidézik a tőtípusokat is.

1. Válasszátok ki a szavak közül a nyelvjárási alakokat, majd írjátok melléjük a köznyelvi megfelelőjüket! Függőleges vonallal válasszátok el a szótövet a toldalékoktól! Határozzátok meg két kiválasztott szó tőtípusát!

nől, lövés, tehen, higgy, megynek, vereb, butrot, tűzben, vinnem, húszas, föl, feheret, fát, bokrok, ehét, öregszi, motrok, vidd, husszor, igyad

2. Szerinted az alábbi mondatok megfelelnek-e a köznyelvi normának? Amelyik véleményed szerint nem, azt alakítsd át úgy, hogy köznyelvi legyen!

a) *Tudnák én jobban is dolgozni, ha akarnák.*

b) *Menj odébb, mert nem lássuk téled a tévét!*

c) *Sajnos Mari mindig minden feladatát elhalassza másnapra.*

d) *Bodrit hiába tanítsuk már hetek óta erre a mutatványra.*

3. Osszátok három oszlopra a füzetlapot! Az alábbi igék közül (melyek mind kijelentő módban vannak) írjátok ki az első oszlopba az alanyi, a másodikba pedig a

tárgyas ragozású igéket! A harmadik oszlopban tüntessétek fel a második oszlopba kiírt szavak felszólító módú alakját (a szám és személy megtartása mellett)! Figyeljétek meg, mely szavaknál és milyen számban és személyben esik egybe a kijelentő és felszólító módú igealak! Magyarazzátok meg, mely igék esetében (és milyen személyben és számban) tér el egymástól a kijelentő és felszólító mód!

Végül válasszatok ki egy olyan szót a második oszlopból, melynél egybeesik a kijelentő és a felszólító módú alak, és bontsátok elemeire (függőleges vonallal határolva el egymástól a szótövet és a toldalékokat)! Ugyanezt az elemzést végezzétek el a felszólító módú változaton is! Milyen hasonlóságokat és különbségeket találtok? Mely törtípusba tartozik az elemzett ige?

úszik, várja, nézzük, kap, lép, néz, ragasztjuk, nézi, látja, repülsz, esik, tanít, tanítjátok, hozzuk, lépünk, látok

Ezek mellett vagy helyett természetesen más típusú feladatokat, gyakorlatokat is alkalmazhatunk. Kiválóan alkalmasak például a nyelvi változók különböző nyelvváltozatokban realizálódó változatainak tudatosítására a szituációs feladatok, gyakorlatok, melyek során a tanulónak mindig egy konkrét beszédhelyzethez kell igazítania szóban és/vagy írásban a nyelvhasználatát, figyelembe véve a szituáció kötelező elemeit (ki, mikor, hol, miről beszél). A 4., 5. és 6. feladat olyan szituációt teremt, melyben a tanulóknak különböző nyelv- és stílusváltozatokat kell aktívan használniuk.

4. Képzeld el, hogy tanúja voltál annak, amint az egyik osztálytársad kerékpárral véletlenül nekiment egy szénásszekérnek. Bár a bicikli összetört és a széna egy része leborult, s a bakon ülő bácsi nagyon dühösen kiabált a kétségbeesetten magyarázkodó barátodra, szerencsére senkinek nem lett semmi baja. Neked mint szemtanúnak, többször is el kell mesélned a történeteket:

- a) osztálytársaidnak;
- b) az osztályfőnöknek;
- c) osztálytársad szüleinek;
- d) nagymamádnak;
- e) a helyszínre érkező rendőröknek;
- f) a balesetbe keveredett osztálytársad legjobb barátnőjének.

5. A barátod kerékpáros balesetének rajtad kívül tanúja volt még:

- a) egy kb. 20–25 éves számítógépes szakember;
- b) egy kb. 60 esztendő, a piacon saját maga termelte zöldségeket árusító néni;
- c) egy 13 éves csinos lány.

Ők hogyan adják tovább otthon, amit láttak?

6. Mit gondolsz, hogyan látták az esetet maguk az érintettek? Hogyan mondja el ugyanazt a történetet a saját szemszögéből:

- a) a kerékpárját sajnáló osztálytársad a barátainak,
- b) illetve a szétszóródott széna miatt kesergő bácsi a feleségének?

Bízunk a pedagógusok szaktudásában és kreativitásában, ezért további feladatok kiötlése helyett emlékeztetni szeretnénk arra, hogy nincs egyedül üdvözítő módszer, nincs olyan feladat, amely mindig, minden körülmény között biztos eredményre vezet. A pedagógus feladata és felelőssége, hogy az adott helyzethez igazítsa magyarázatát, példáit, a begyakorláshoz használt feladatokat. S ha az osztályba belépő tanár következetesen alkalmazza a társasnyelvészeti szemléletet és a kontrasztív módszert, meggyőződésünk, hogy anyanyelvi nevelésünk hatékonyabb lesz, nyelvtanóráink pedig színesebbek, tanítványaink számára érdekesebbek és hasznosabbak lesznek.

Természetesen e téren a felelősség nem kizárólag az iskolai magyartanároké. Az iskolákban anyanyelvet oktató pedagógusokat ugyanis a „tudomány fellegváraiban”, felsőoktatási intézményekben: egyetemeken és főiskolákon képzik. „Tanárképzésünk sok egyetemen és főiskolán a 21. század elején is fenntartja, illetve továbbörökíti a megbélyegzést. Nyilvánvalóan nem azért, mert az egyetemi tanárok, nyelvészek és módszertant oktatók tudatosan ’rombolni’ akarják növendékeik lelkét’ (Papp István), avagy romboltatni akarják az általuk képzett magyartanárokkal a növendékek lelkét, hanem azért, mert a hagyomány rabjai, akik nem teszik kritika tárgyává az évszázados elveket és tanári praxist” (Kontra szerk. 2003: 333–335). Az iskolai anyanyelvoktatás csak úgy szabadulhat meg régi beidegződéseitől, nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi szempontból egyaránt tarthatatlan, alacsony (vagy inkább negatív) hatékonyságú szemléletétől és módszereitől, ha a pedagógusképzés a szakmailag (nyelvtudományi módszerekkel alátámasztott) és didaktikailag megalapozott szemléletet és módszereket közvetíti a jövő oktatói felé; illetve ha az oktatást irányítói olyan tantervekkel, tankönyvekkel és oktatási segédletekkel, módszertani útmutatókkal látják el őket, melyek nem a nyelvi alapú diszkriminációt éltetik tovább, nem nyelvművelői babonákat terjesztenek, hanem ismereteket és hasznosítható tudást közvetítenek. Iskolai magyarnyelv-tanáraink pedig csak akkor lehetnek sikeresek a köznyelv elsajátítása terén, ha ők maguk ismerik és elismerik a helyi nyelvjárások jellegzetességeit, azaz ha alaposan elsajátítják a dialektológia alapjait.

Sándor Anna a szlovákiai magyar nyelvjárások aktív kutatójaként, illetve a nyitrai magyar nyelvészeti tanszék oktatójaként jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban alapos dialektológiai ismeretekkel felvértezett tanárok oktassák az anyanyelvet. Kedves Anna! Őszinte tisztelettel és barátsággal kívánjuk, hogy még hosszú-hosszú ideig kutathasd a magyar nyelvjárások rejtelmét és nagyon sokáig közvetítsd ezeket a jövő magyartanárai felé! Isten éltesse!

Felhasznált irodalom

Beregszászi Anikó 2004. Anyanyelvoktatásunk hatékonyságáról. In: Beregszászi Anikó és Cserniczkó István (szerk.) Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 79–97.

- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 1996. A magyar nyelv változatai és stílusrétegei a kárpátaljai magyar nyelvtankönyvekben. In: Cserniczkó István és Váradi Tamás (szerk.) Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., Budapest. 29–38.
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 2004. ...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról. PoliPrint, Ungvár.
- Beregszászi Anikó–Cserniczkó István 2007. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In: Cserniczkó István és Márku Anita (szerk.) Hiába repülsz te akárhová: segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. PoliPrint, Ungvár. 7–96.
- Beregszászi Anikó–Márku Anita 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: Cserniczkó István (szerk.) A mi szavunk járása: bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 179–207.
- Kenesei István szerk. 2004. A nyelv és a nyelvek. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Keszler Borbála szerk. 2000. Magyar Grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 1998. A magyar dialektológia s újabb feladatai az ezredfordulón. Magyar Tudomány 1998/8: 929–935.
- Kiss Jenő 2002. Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség. Magyar Nyelvjárások XL: 3–20.
- Kiss Jenő 2003. Nyelvjárások, regionális nyelvváltozatok. In: Kiefer Ferenc (szerk.) A magyar nyelv kézikönyve. Akadémiai Kiadó, Budapest. 271–300.
- Kiss Jenő szerk. 2001. Magyar dialektológia. Osiris, Budapest.
- Kontra Miklós szerk. 2003. Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon. Osiris, Budapest.
- Kótyuk István és mtsai 2005. Magyar nyelv 5–12. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Bukrek, Csernyivci.
- Keszler Borbála szerk. 2000. Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lanstyák István 1996. Anyanyelvi nevelés a határon innen és túl. In: Cserniczkó István és Váradi Tamás (szerk.) Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat. Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., Budapest. 11–15.
- MNyA. Deme László–Imre Samu (szerk.) 1968–1977. A magyar nyelvjárások atlasza I–VI. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Sándor Klára 2001. Nyelvművelés és ideológia. In: Sándor Klára (szerk.) Nyelv, nyelvi jogok, oktatás. JGYF Kiadó, Szeged. 153–213.